

Slovenský a český národ — národy socialistické

Vyriešenie slovenskej otázky v ČSSR

JURAJ ZVARA
Fakulta Vysokej školy politickej ÚV KSČ, Bratislava

Národ — popri triede — je najvýznamnejšou existenčnou a vývojovou formou ľudskej spoločnosti. Pravda, bezpečnú a progresívnu existenciu spoločnosti môže zabezpečiť jedine *robotnícka trieda* a pod jej vedením socialistický národ a socialistické spoločenstvo národov. Rozhodujúci vplyv na charakter národa má to, ktorá trieda je na čele národa, ktorá je vládnucou triedou. Práve podľa toho delíme národy na kapitalistické a socialistické, prípadne na národy takzvaného prechodného typu, ktoré sa formujú v rozvojových krajinách. Rozlišujeme aj dve ideologie — socialistický internacionalizmus a vlastenectvo a na druhej strane buržoázny nacionalizmus.

Československá socialistická republika je spoločnou vlasťou dvoch rovnoprávných socialistických národov — Čechov a Slovákov. Československý federatívny štát tvoria dva štátoprávne subjekty: Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika. Podľa výsledkov sčítania ľudu k 1. 12. 1970 žilo na území ČSSR 14 357 557 obyvateľov, z toho 9 815 465 v Českej socialistickej republike (ČSR) a 4 542 092 v Slovenskej socialistickej republike (SSR). Národnosti českej je 65 % obyvateľstva, slovenskej 29,2 % obyvateľstva.¹ Československá socialistická republika má jasne dvojnárodný charakter. Národnostné menšiny žijúce na území štátu nereprezentujú ani 6 % obyvateľstva. Počas existencie kapitalistickej CSR to tak nebolo.²

Československý buržoázny štát, ktorý vznikol roku 1918, vychádzal z fikcie existencie „jednotného československého národa“. Napriek *Clevelandskej dohode*

z októbra 1915, ktorá predpokladala federatívne štátne spojenie Čechov a Slovákov, a napriek *Pittsburskej dohode* z mája 1918 a predovšetkým napriek hnutiu slovenského ľudu povzbudeného príkladom *Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie v Rusku roku 1917*, žiadajúceho sociálnu slobodu a národnú štátnosť Slovákov, vznikla *ČSR ako unitárny štát*, v ktorom sa oficiálne neuznávala etnická existencia slovenského národa.

Pravda, podstata *slovenskej otázky* bola hlbšia.³ Popri nej existovala „česká otázka“, „menšinová otázka“ a „československá otázka“. Vládnúca česká buržoázia utláčala politicky, hospodársky, sociálne atď. slovenský národ a národnostné menšiny a viedla ostrý konkurenčný boj so slovenskou buržoáziou a buržoáziou menšín. Každý národnostný celok bol utláčaný dvojnásobne, jednak českou, jednak vlastnou buržoáziou. A aj český, tzv. *vládnuci národ* mal svojich zotročovateľov — českú buržoáziu a medzinárodnú buržoáziu.

V buržoáznej Československej republike vystupovala *národnostná otázka* ako

a) *vnútorná problematika* každého z národov a národnostných menšín, t.j. ako existencia antagonistických tried, a teda existencia vykorisťovaných a vykorisťovateľov vnútri národa, a v dôsledku toho ako existencia antagonizmu a politickej, ekonomickej, sociálnej a kultúrnej nerovnosti medzi príslušníkmi toho istého národa alebo menšiny. Preto išlo o národy a menšiny *kapitalistické*;

b) ako *antagonistické vzťahy* medzi českým a slovenským národom a menšinami.

¹ Okrem toho žije v ČSSR 572 568 osôb maďarskej národnosti (4 %), 85 582 osôb nemeckej národnosti (0,6 %), 66 777 osôb poľskej národnosti (0,5 %) a 58 667 osôb ukrajinskej národnosti (0,4 %).

² Roku 1930 tvorili národnostné menšiny vyše 30 % obyvateľov buržoáznej CSR, z toho Nemci 23,6 %, Maďari 4,3 %, Poľiaci 0,8 %.

³ Slovensko počas buržoáznej CSR zostalo na periférii kapitalistického vývinu, bez moderného priemyslu. Vyše 60 % obyvateľstva bolo zamestnané v málo vyvinutom poľnohospodárstve. Pokračovalo vystahovalectvo. Zaostalost Slovenska oproti priemyselne vyspelej českej časti štátu bola mimoriadna.

zapríčinené utláčateľskou a rozdeľujúcou politikou buržoázie;

c) ako *antagonistické vzťahy* k okolitým kapitalistickým národom a štátom;

d) ako *vonkajšia problematika*, tj. závislosť celej „československej otázky“ od zoskupenia imperialistických štátov, od medzinárodného kapitálu;

e) ako odraz týchto pomerov v *národnom red-mi* obyvateľstva, ktoré sa buržoázia usilovala formovať v podobe nacionalizmu a šovinizmu, v podobe čechoslovakizmu, ľudáckeho separatizmu a nacionalizmu menšín a ktoré sa naopak komunisti usilovali formovať v podobe proletárskeho internacionalizmu a socialistického vlastenectva;

f) ako odraz týchto vzťahov v politike jednotlivých tried a politických strán.

Celý tento komplex problémov, predovšetkým príčiny uvedené pod bodom d), viedli k tomu, že roku 1939 Československý štát zaniká. Nemecký imperializmus, využívajúce vnútornú reakciu v ČSR, tj. fašisticky orientovanú buržoáziu, české a slovenské reakčné sily a predovšetkým fašizmus v radoch nemeckej menšiny, ako aj zradu „západných spojencov“, utvára v českej časti štátu takzvaný „Protektorát“. V slovenskej časti štátu vzniká z milosti Hitlera Slovenský štát ako diktatúra fašizujúcej buržoázie a politického katolicizmu, reprezentovaného Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou.

Buržoázia v Československu, ktorá s obľubou používala *hesla národ*, zradila ako celok. V čase krízy buržoázia nikdy nevedela brániť záujmy národov; vtedy sa plne ukázalo, že jej ide vždy len o vlastné záujmy. Už počas buržoáznej republiky jediné východisko z krízy ukazovala Komunistická strana Československa. A vskutku, v období fašistickej okupácie v rokoch 1939–1945 robotnícka trieda vedená komunistami bola *tou silou*, ktorá sa postavila na čelo národov – Čechov a Slovákov – a napokon v *národnej a demokratickej revolúcii* roku 1945 pozbavila moci fašistickú časť buržoázie.

Výrazom tejto vedúcej úlohy robotníckej triedy bolo tiež slávne Slovenské národné povstanie, ktoré sa začalo koncom augusta 1944. Na jeho základe musela Benešova československá emigračná vláda v Londýne skončiť s koncepciou „čechoslovakizmu“ a obidva národy sa stretli po máji 1945 v novej, *ľudovodemokratickej Československej republike ako rovný s rovným*.

Tieto zásadné zmeny v sociálnom a národnom živote Čechov a Slovákov po roku 1945 boli umožnené tým, že Československo bolo oslobodené od fašistických okupantov Sovietskou armádou, že boj proti fašizmu a za národnú slobodu dostával rozhodujúcu podporu práve zo strany Sovietskeho zväzu.

Vplyv buržoázie a jej reprezentantov bol však aj v novej ľudovodemokratickej republike po roku 1945 veľmi výrazný, najmä v oblasti národných vzťahov. Česká tzv. protifašistická buržoázna reprezentácia spravila všetko, aby sa československý štát neobnovil na základni federácie, ako sa to na sklonku roku 1944 a na začiatku roku 1945 predpokladalo, ale na základni unitárneho štátu s určitou *oblastnou autonómiou* pre Slovensko. V slovenskej časti štátu sa utvorila Slovenská národná rada ako najvyšší zákonodarný orgán a Zbor povereníkov ako jej výkonný orgán. V českej časti v Prahe – sídlil prezident, parlament a ústredná vláda.

České nacionalistické politické strany ovplyvňovali aj po roku 1945 obyvateľstvo v duchu čechoslovakizmu tak, že v decembri 1946 65 % českej verejnosti sa domnievalo, že Česi a Slováci sú *jeden národ* („dve vetvy jedného národa“)⁴ a nechápalo nevyhnutnosť riešiť slovenskú otázku. Slovenská nacionalistická politická strana „Demokratická strana“ urobila v marci 1946 pred voľbami tajnú dohodu so zakázanými slovenskými ľudáckymi a klerikálnymi politickými smermi, legalizovala fašistické podsvetie a vo voľbách v máji 1946 získala na Slovensku 62 % hlasov. Konanie českých a slovenských buržoáznych politických strán ohrozovalo nové vzťahy Čechov a Slovákov, ako aj vývoj

⁴ Výskum názorov na vzťahy Čechov a Slovákov organizoval Ústav pre výskum verejnej mienky v Prahe (pozri časopis *Věřejné mínění* 1947, č. 7).

Takmer 35 % českej verejnosti sa vyslovilo za predmníchovské riešenie vzťahu Čechov a Slovákov.

demokratickej revolúcie. Dokazovalo, že *buržoázia bez nacionalizmu nemôže existovať*, že nevie riešiť národnostnú otázku.

Iba vďaka tomu, že vo voľbách v máji 1946 sa stala celoštátne najsilnejšou stranou Komunistická strana Československa (vyše 40 % hlasov) a spolu so sociálnymi demokratmi mala väčšinu v parlamente, vývoj bol iný. Nová vláda pod vedením komunistov nastúpila okrem iného aj dôsledný kurz zameraný na *riešenie slovenskej otázky*. Od roku 1946 sa začína rozšahla *industrializácia Slovenska*. Slovensko sa začína meniť na politicky a hospodársky vyspelú a rovnoprávnú časť spoločného štátu.

Pravda, socialistickej metóde riešenia národnostnej otázky v Československu sa otvorila cesta až po februári 1948. Vtedy sa pokúsil buržoázny politický blok v Československu o neúspešnú kontrarevolúciu. Bol demokratickým a ústavným spôsobom porazený. Po víťazných voľbách v máji 1948 sa dostáva Komunistická strana Československa — ako reprezentant robotníckej triedy a pracujúcich mas — definitívne na čelo českého a slovenského národa. *Vládnuou ideológiou a politikou sa stáva proletársky a socialistický internacionalizmus*.

Vývoj v Československu od roku 1948 dokázal, že *národnostnú otázku vie riešiť jedine socializmus* — vďaka tomu, že v Československu sa dostáva k moci robotnícka trieda a národný záujem začal vyjadrovať záujem väčšiny národa, to jest pracujúcich mas, a vďaka tomu, že sa v praxi uplatnila skutočne vedecká teória národa a národnostných vzťahov, marxizmus-leninizmus a socialistický internacionalizmus.

Čo bolo príčinou, že sa český a slovenský národ v priebehu budovania socializmu zmenili na *národy socialistické*, ktoré sa dnes už markantne líšia od svojej predchádzajúcej podoby *kapitalistických národov*? A líšia sa vskutku markantne: *svojím politickým charakterom a štruktúrou; ekonomickým základom; triednosociálnou štruktúrou; sociálnym charakterom; obsahom a charakterom národného vedomia*. Rozhodujúcu úlohu zohrali také faktory, ako

1) existencia diktatúry proletariátu (socialistickej demokracie), skutočnosť, že

záujem národov bol odvodený od záujmu ich väčšiny;

2) likvidácia buržoázie *ako triedy* a víťazstvo spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov v meste aj na dedine. Tým zanikol faktor, ktorý utváral rozpory vnútri národov a medzi národmi;

3) politika socialistickeho *rozvoja* českého a slovenského národa a politika *zblížovania*, integrácie obidvoch národov. Socializmus sa spája s národným a národné so socializmom;

4) politika *faktického riešenia národnostnej otázky*, t.j. intenzívne vyrovňovanie sociálnych rozdielov medzi českou a slovenskou časťou štátu, uskutočňované za významnej pomoci českej robotníckej triedy, vedcov a inžinierov;

5) politika *rozvoja národnej štátnosti* slovenského a českého národa a súčasne *rozvoja štátnej jednoty* Československej socialistickej republiky;

6) trpezlivé prekonávanie nacionálnych predsudkov, stereotypov a rôznych mýtov, dôsledkov starej výchovy a propagandy a systematické pretváranie národného vedomia obyvateľstva, ktoré ešte roku 1948 malo z veľkej časti podobu uvedomelého alebo neuvedomelého nacionalizmu, do podoby najhumánnejšieho národného vedomia: *socialistického internacionalizmu a vlastenectva*;

7) príslušnosť ČSSR, českého a slovenského národa, k svetovej socialistickej sústave na čele so Sovietskym zväzom, skutočnosť, že sa český a slovenský národ stali súčasťou sústavy, ktorá reprezentuje svetový predvoj pokroku, mieru, humanizmu, internacionalizmu a socializmu;

8) intenzívne obohacovanie českej a slovenskej národnej kultúry všetkým najpokrokovejším, čo vzniklo v československej, sovietskej, socialistickej, svetovej a všeľudskej kultúre.

V novom sociálnom organizme slovenského a českého národa, ktorý vznikol v období budovania socializmu, sa prejavujú obidve *svetové tendencie* v národnostnej otázke ináč ako v organizme kapitalistických národov. Zbližovanie tu neprotirečí rozvoju, rozvoj vedie k zblížovaniu. Až v podmienkach socializmu — na

Tabuľka 1: Sociálne zloženie ekonomicky aktívnych osôb podľa národností*

Národnosť	Podiel (%) osôb ekonomicky aktívnych v sociálnej skupine			
	robotníkov	inteligencie	družstevných roľníkov	ostatných zamestnancov
Česká	56,3	34,0	8,6	1,1
Slovenská	59,6	29,4	8,5	2,1
Polská	71,1	25,5	1,6	1,8
Nemecká	84,1	13,8	1,4	1,7
Maďarská	58,9	17,9	22,6	0,6
Ukrajinská (v ČSR)	63,7	31,6	3,7	1,0
Ukrajinská (v SSR)	45,5	33,0	13,9	7,6
Spolu	57,5	32,0	9,0	1,5

* Podľa výsledkov sčítania ľudu v ČSSR roku 1970.

základe spoločného socialistického záujmu a vzájomnej pomoci — *naplnil sa zmysel existencie Československého štátu*, ktorý má zabezpečiť obidvom národom rovnoprávny a dynamický vývoj.

Nebudem sa v štúdiu podrobnejšie zaoberať hospodárskym a sociálnym rozvojom Slovenska v období budovania socializmu. Týmito otázkami, ktoré sú základom riešenia slovenskej otázky, zaoberajú sa iní autori. Stačí konštatovať, že ekonomické rozdiely medzi českou a slovenskou časťou štátu sa rýchlo vyrovnávali, že *slovenský národ sa zmenil za 25 rokov na moderný, vysokovypelý národ*. Ak roku 1937 bol podiel Slovenska na celoštátnej priemyselnej výrobe iba 7 % a roku 1948 13 %, roku 1973 bol už 25 %. Poľnohospodárska výroba sa zvýšila na Slovensku o 100 % a jej podiel na celoštátnej produkcii dosahoval roku 1972 33 %. Podiel SSR na celoštátnej tvorbe národného dôchodku bol roku 1972 takmer 27 %.

Nakoľko sa český a slovenský národ a národnostné menšiny zmenili v období rokov 1948–1970 na nové sociálne organizmy, *národy v podobe spoločenstiev pracujúcich*, vidieť na tab. 1.

Pravda, isté rozdiely v sociálnej štruktúre českého a slovenského národa, ako aj menšín zaostávajú. Sú tu aj rozdiely v ekonomickej aktivite (najmä žien), v kvalifikácii, v štruktúre príjmov, výdavkov, v životnej úrovni atď. Ide však o minimálne rozdiely [6]. A v plánoch rozvoja

štátu sa stieranie týchto rozdielov plne rešpektuje. V prvom období po roku 1948 v dôsledku nesprávneho plánovania sa zväčšovali absolútne rozdiely v priemyselnej výrobe, základných formách, v príjmoch atď. medzi českou a slovenskou časťou republiky. Tento trend je však dávno prekonaný [4 : 389–413].

Národ je jav *objektívno-subjektívny*. Jeho charakter podmieňujú historicko-etnické vplyvy a vplyvy existujúcich politicko-ekonomicko-sociálno-kultúrnych pomerov, typ spoločenského systému, v ktorom národ žije. Určujúce sú vplyvy daného typu spoločenského systému.

Jednou zo zásadných predností socialistického systému v Československu bolo *utvorenie objektívnych podmienok na prekonávanie jednej z najťažších sociálnych chorôb, akú zanechal kapitalizmus: nacionalizmu*. Pojem „nacionalizmus“ chápu buržoázni a marxistickí sociológovia ináč. Nacionalizmus ako politickú ideológiu definujú buržoázni sociológovia mnohými definíciami — odlišnými alebo podobnými, napr. W. Jacobson, H. J. Morgentau, Hans Kohn, Florian Znaniecki, B. C. Shafer, H. D. Leswell — alebo náš bývalý „občan“ Eugen Lemberg. Ak ešte nedávno viacerí buržoázni ideológovia hovorili viac o univerzalizme (H. J. Morgentau, A. Toynbée a i.) a tvrdili, že národné úsilie je v 20. storočí pre „ľudstvo tak nebezpečné ako atomová bomba“, — dnes oživa na Západe akási *renesancia nacionalizmu*. Dokonca

známy Brzeziński sa venuje štúdiu nacionalizmu a jeho údajných prejavov v Sovietskom zväze. Aj pri pokuse o kontrarevolúciu v Československu roku 1968 bol vydávaný nacionalizmus za symbol „slobody a demokracie“. Absolútna väčšina buržoázných sociológov však *zúmerne obchádza triedne korene, triednu úlohu nacionalizmu. Marxistickí sociológovia pod pojmom „nacionalizmus“ rozumejú sústavu ideí, pojmov, zásad, hesiel, ideológiu a politiku, ktorá vyjadruje záujmy buržoázie*. Práve takýto nacionalizmus nám v Československu zanechalo panstvo buržoázie — doplnený o špecifický nacionalizmus maloburžoázie, vyznačujúci sa vysokou emocionálnosťou, abstraktným pacifizmom, izolacionizmom, národnou obmedzenosťou a egoizmom, nacionalizmus „malých“, ale tým reakčnejší.

Takýto nacionalizmus tu všade v Československu a v okolitých štátoch kedysi panoval. Mal podobu českú, slovenskú, nemeckú, poľskú, maďarskú, protizidovskú, protisovietskú, rasistickú, klerikálnu, fašistickú, podobu nacionalizmu národa veľkého a malého, nacionalizmu národa a národnostnej menšiny atď.

V záujme nacionalistickej buržoázie sa falšovala minulosť, prítomnosť i budúcnosť národov a národnostných menšín. Autor tejto štúdie sám žil v mnohonárodnostnom prostredí starej Bratislavy a niektorých iných oblastí Československa. Bol vychovávaný doma i v škole v rôznych jazykoch, absolvoval niekoľko typov národných a menšinových škôl v rozličných jazykoch a prežil niekoľko režimov a nacionalistických ideológií. Každá prekrucovala minulosť národa podľa záujmov danej vládnucej nacionalistickej buržoázie. V dejinách Slovenska podľa rôznych týchto záujmov rozhodujúcu úlohu podľa potreby zohrali vždy — alebo Nemci, alebo Maďari, alebo Česi a iní. Dejiny sa vysvetľovali ako dejiny kráľov, osobností, alebo proti sebe stojacich národov. Nikdy nie ako dejiny tried a dejiny pracujúcich mäs.

Socialistická revolúcia v Československu skončila tento proces, v ktorého rámci boli národy a národnosti štvané proti sebe. Národné vedomie ľudí sa stávalo doslova chorým.

Oproti viacerým buržoáznym sociológom, ktorí pochádzajú pôvodne z oblastí strednej alebo východnej Európy a dnes na Západe opisujú tieto prejavy nacionalizmu, má autor štúdie výhodu, že je svedkom aj jeho postupného zániku. Vývoj v socialistickej Československu potvrdil, že existuje rozdiel medzi *národným a nacionalistickým*. Že národné vedomie nemožno stotožňovať s nacionalizmom. Že *nacionalizmus je vlastne chorobným stavom národného vedomia*. K nacionalizmu pristupujeme historicky: rozlišujeme jeho reakčnú podobu, obranný nacionalizmus národov, bojujúcich za plnú slobodu proti imperializmu, vlastenectvo ľudových mäs a socialistické vlastenectvo.

Socialistická moc naplnila život českého a slovenského národa a ich národné záujmy novým politickým, sociálnym a ideologickým obsahom, ktorý vo svojej podstate znamená nový humanizmus, prekonanie úzkeho rámca národnej obmedzenosti, agresie a nenávisť. V Československu po roku 1948 nastal všestranný rozvoj národného života, do spoločenského života boli začlenené široké masy pracujúcich, sprístupnili sa kultúrne hodnoty, odstránili sa výsady bývalých vládnučích tried, vyrástla nová inteligencia, pochádzajúca z robotníckej triedy a roľníctva.

V tomto procese sa formoval aj nový obsah národného vedomia. Ako správne predvídali V. I. Lenin [2 : 217], národné vedomie a národná hrdosť až vtedy, keď sa zbaví svojho nacionalistického obsahu, predstavuje skutočnú lásku a vzťah k národu. Takéto národné vedomie sa začalo formovať až v socialistickej Československu. Dostalo postupne charakter socialistickeho vlastenectva a rozšírilo sa postupne na všetky skupiny obyvateľstva. Jeho základom je pozitívny vzťah k budovaniu socializmu a socialistického systému, k robotníckej triede, k revolučným a pokrokovým stránkam národnej kultúry, tradícii, dejín národa a jazyka. No nielen to: jeho základom je aj pozitívny vzťah k medzinárodným záujmom robotníckej triedy a k revolučnému hnutiu vo svete.

Takéto národné vedomie sa prestáva viazať len úzko k jednému národu. Prekračuje národné hranice ako vzťah k spo-

ločným záujmom svetovej socialistickej sústavy. Tým sa odstraňuje výlučný, nacionalistický charakter národného vedomia, jeho negatívna tvár. Socialistické vlastenectvo sa spája s proletárskym internacionalizmom. Práve triedna solidarita, pocit internacionalizmu bráni, aby sa národné vedomie premenilo na nacionalizmus. Až toto nové vedomie vyjadruje skutočné záujmy národa: vidí však reálne šance a úlohy národa v spolupráci a jednote s inými socialistickými národmi a s pokrokovým hnutím na svete vobec.

Takéto národné vedomie dostáva širšiu podobu — ako hrdosť nad úspechmi spoločného štátu (popri slovenskom a českom vlastenectve *existuje československé vlastenectvo*, v Sovietskom zväze napríklad sovietske vlastenectvo atď.) a ako hrdosť nad výsledkami celej svetovej socialistickej sústavy (socialistické vlastenectvo).

Je dnes nezmyselné tvrdiť — ako sa to stalo napríklad vo vysielaní bavorského rozhlasu dňa 4. XII. 1917 (pásmo pripravil F. P. Künzel), — že Slováci „žijú ináč, hovoria ináč a myslia ináč; Slováci robia všetko ináč ako Česi...“ [5] Nie, jednota Čechov a Slovákov sa v podmienkach socializmu neobyčajne upevnila. Česi i Slováci *myslia jednotne*: základom ich národných záujmov sú záujmy socialistickej. Dnes, keď sa v krajinách RVHP buduje vyspelá *socialistická spoločnosť*, keď vzniká hlboká *ekonomická integrácia* a integrácia všetkých stránok spoločenského života socialistických štátov a čoraz viac sa prejavujú všetky *prednosti socializmu oproti kapitalizmu*, omnoho rýchlejšie ako prv sa upevňujú medzi obyvateľstvom pocity *socialistického internacionalizmu a vlastenectva*, pozitívny vzťah k socializmu vôbec. O tom svedčia okrem iného aj sústavné výskumy verejnej mienky obyvateľstva na Slovensku. Výskum verejnej mienky na Slovensku uskutočnený roku 1973 na tému „*Súčasný svetonázorový postoje obyvateľstva Slovenska*“ ukázal, že v chápaní predností socializmu oproti kapitalizmu (88,1 %), vedúcej úlohy robotníckej triedy, vedúcej úlohy KSČ, progresívnej funkcie svetovej socialistickej sústavy (85,9 %), vo vzťahu k socialistickému vlastenectvu (92,3 %), v pocitoch istoty do budúcnosti (89,0 %)

atď. je naše obyvateľstvo jednotné [7]. Okrem iného to svedčí aj o tom, že *myslenie obyvateľstva sa opiera o nové socialistické hodnoty*.

Pravda, autor si nerobí ilúzie, že nacionalizmus v Československu je úplne prekonaný. Istá časť obyvateľstva myslí nacionalisticky a podlieha prežitkom a predsudkom nacionalizmu. O sile nacionalizmu svedčilo napríklad aj vystúpenie kontrarevolúcie v Československu roku 1968, ktorá sa opierala najmä o prežitky nacionalizmu v myslení časti obyvateľstva. V krajine predsa žije aj dnes okolo 300 tisíc prislušníkov bývalej buržoázie a okolo 2,5 miliónov bývalej maloburžoázie. Sústavna výchova obyvateľstva v duchu internacionalizmu a socialistického vlastenectva je dôležitou úlohou. Ako hovoril V. I. Lenin, ani v podmienkach socializmu „národnostné antipatie tak rýchlo nevyzmiznú“ [3 : 319].

Riešenie národnostných vzťahov nebolo a nie je ani v podmienkach socializmu ľahkou záležitosťou, aj keď tu národnostné vzťahy majú inú kvalitu. Medzi prejavy, ktoré brzdili pozitívne riešenie slovenskej otázky, patrilo napríklad: podcenenie štátnopolitického postavenia slovenského národa; zužovanie národnostnej problematiky iba na kultúrno-jazykové, alebo úzko ekonomické otázky; podcenenie výchovy obyvateľstva v duchu socialistického internacionalizmu; nedostatujúce rozlišovanie medzi nacionalizmom väčšieho národa a menšieho národa apod. [9 : 371—476].

Po skúsenostiach nadobudnutých práve pri prekonávaní týchto nedostatkov — a pri použití priamo jedinečných skúseností z fungovania sovietskej socialistickej federácie — mení sa ČSSR od 1. januára 1969 na *Československý socialistický federatívny štát*. Československú federáciu tvoria dva rovnoprávne národné štáty: Slovenská socialistická republika a Česká socialistická republika. Obidva národné štáty postupujú v spoločnom štáte časť svojej suverenity spoločnému federatívne-
nemu štátu. Suverenita federálneho štátu a suverenita národných štátov existujú a pôsobia vedľa seba. Toto riešenie rešpektuje tak *všeobecnodemokratický princíp*, to jest podriadenie sa menšiny väčšine,

ako aj *princíp reálneho zabezpečenia rovnoprávnosti obidvoch štátov a zákaz majorizácie predstaviteľov menšieho národa predstaviteľmi národa väčšieho*. Tomu zodpovedá aj *dvojkomorový systém* Národného zhromaždenia (parlamentu), skladajúceho sa zo Snemovne ľudu a Snemovne národov.

V československej socialistickej federácii sa v podstate utvorili tri druhy kompetencie:

a) *výlučná kompetencia federálneho štátu* — taxatívne vypočítaná;

b) *spoločná kompetencia* — obsahujúca oblasť kompetencií, ktoré prislúchajú v taxatívne vymedzenej časti federácii a vo zvyšujúcej časti národným štátom;

c) *výlučná kompetencia národných štátov* [1 : 39–40].

Československá socialistická federácia — ktorá sa rozvíja na základni socialistického spoločenského zriadenia a jednotného socialistického politického a ekonomického systému a na princípoch socialistickej demokracie, za 5 rokov svojej existencie sa plne osvedčila. Nevedla k nijakému od cudzeniu obidvoch národov, ako to očakávali nepriatelia a antikomunisti, ale k ich užšej spolupráci a zblíženiu.

Súčasne s ústavným zákonom č. 143/68 Zb., o československej socialistickej federácii, schválilo Národné zhromaždenie ČSSR aj ústavný zákon č. 144/68 Zb., o *postavení národnostných menšín v ČSSR*. Príslušníkom maďarskej, nemeckej, poľskej a ukrajinskej národnosti zabezpečuje ústavný zákon právo na vzdelanie v materinskom jazyku, právo na rozvoj kultúrneho života, právo používať svoj jazyk v styku s úradmi, právo združovať sa v národnostných spoločensko-kultúrnych organizáciách a právo na tlač a informácie vo vlastnom jazyku.

Tieto práva tu boli už od roku 1948, roku 1968 sa však presnejšie koncipovali. Národnostná politika Komunistickej strany Československa vo vzťahu k štyrom menšinám dosiahla mimoriadne pozitívne výsledky. V ČSSR *neexistuje už menšinový problém*, ako to bolo v podmienkach buržoázneho štátu. Zmenilo sa politické postavenie menšín, ich ekonomický základ,

triedno-sociálna štruktúra a charakter národného vedomia. Obidva národy a menšiny sa významne zblížili. Rozvinulo sa menšinové školstvo (ako súčasť jednotného štátneho školstva), kultúra v jazyku národností, literatúra, umenie, tlač, vysielanie v rozhlasе atď. Slobodne sa rozvíjali jazyky menšín.

Všetky menšiny silno inklinovali k československej socialistickej štátnosti — okrem časti nemeckej menšiny (čo sa rieši čiastočným vystahovalectvom). Súčasne sa na novom základe formovali ich vzťahy k ich pôvodným, dnes už socialistickým národom za hranicami [8].

Významné bolo, že pôvodné národy menšín — v Maďarsku, Poľsku, Nemeckej demokratickej republike — stali sa socialistickými, a teda menšiny tak znútra štátu, ako aj zvonku boli ovplyvňované v socialistickom duchu. Tým tiež zanikol starý revanšizmus (okrem revanšistickej propagandy z Nemeckej spolkovej republiky). Československý socialistický štát uplatňuje voči menšinám politiku, ktorá

1) vedie k ich zblížovaniu s českým a slovenským národom;

2) napomáha rozvoj menšín ako relatívne samostatných národnostných skupín;

3) súčasne nebráni prirodzeným a dobrovoľným vzťahom menšín k ich pôvodným národom, nachádzajúcim sa za štátnou hranicou. Práve takáto politika upevňuje vzťahy príslušníkov menšín k československému socialistickému štátu ako k ich *skutočnej vlasti*.

Takto sa komplexne riešila problematika slovenská, česká, menšinová a československá. Generálny tajomník Komunistickej strany Československa Gustáv Husák mohol oprávnené v roku 1971 konštatovať, že sa „vzťahy medzi národmi a národnosťami v našej krajine v procese socialistickej výstavby vyriešili v duchu leninského chápania národnostnej otázky“. Národnostná otázka v ČSSR neexistuje. Socialistické národy a menšiny a vzťahy medzi nimi — ktoré treba sústavne usmerňovať — ostávajú. A ako potvrdzujú aj skúsenosti ČSSR, jedine socializmus umožňuje celospoločensky riadiť a riešiť národnostné vzťahy.

Literatura

- [1] ČSSR — *federatívny socialistický štát*. Bratislava, SNP 1969.
- [2] Lenin, V. I.: *O národnej hrdosti Veľkorusov*. Zborník o národnej a národnostno-koloniálnej otázke. Bratislava, SVPL 1957.
- [3] Lenin, V. I.: *Výsledky diskuse o sebeurčení*. Zborník o národnostnej a národnostno-koloniálnej otázke. Bratislava, SVPL 1957.
- [4] Pavlenda, V.: *Ekonomické základy socialistického riešenia národnostnej otázky v ČSSR*. Bratislava, VPL 1968.
- [5] *Revue Slovaeki*. Kolín 1971.
- [6] *Statistická ročenka ČSSR*, 1972.
- [7] *Výskum č. 3/73 Kabinetu pro výskum re-rejnej mienky*. Bratislava 1973.
- [8] Zvara, J.: *Maďarská menšina na Slovensku po roku 1945*. Bratislava, EPOCH 1969.
- [9] Zvara, J.: *Řešení národnostní otázky a boj s nacionalismem*. Sociologický časopis, 9, 1973, č. 5.

Резюме

Звара Ю.: Словацкая и чешская нации — нации социалистические

Нации мы делим на капиталистические и социалистические, или же на нации т. наз. переходящего типа. В социалистической Чехословакии постепенно сформировались чешская и словацкая нации и четыре национальности — меньшинства — как социалистические. В условиях буржуазной ЧСР существовал кроме словацкого вопроса также вопрос чешский, чехословацкий и вопрос о национальных меньшинствах. Национальный вопрос проявлялся как неравенство и классовый антагонизм внутри каждой из наций и меньшинств; как антагонизм между чешской и словацкой нациями и национальными меньшинствами; как зависимость ЧСР от империалистических группировок; как отражение этих условий в национальном сознании населения (преобладание буржуазного национализма) и как отражение этих условий в политике отдельных классов и политических партий.

На основе решающего фактора — именно, что возглавления словацкого и чешского народов после 1945 г. и особенно 1948 г. добился рабочий класс, руководимый марксистско-ленинской партией — могли решаться все названные «вопросы» — чешский, словацкий, чехословацкий, равно как и вопрос о национальных меньшинствах. Основное значение здесь имело освобождение Советской армией, национальная и социалистическая революция, образование мировой социалистической системы и переход к построению социализма.

Решающее значение при превращении словацкой и чешской наций в нации социалистические имели такие факторы, как 1. наличие

диктатуры пролетариата; 2. ликвидация буржуазии как класса; 3. политика социалистического развития и сближения чешской и словацкой наций и национальностей; 4. политика фактического решения, т. е. устранения и ликвидация существующих политических, экономических, социальных, культурных и др. различий между чешской и словацкой нациями; 5. политика развития национальной государственности словаков и одновременно развития государственного единства ЧССР; 6. терпеливое преодоление национализма и воспитание трудящихся в духе социалистического интернационализма и патриотизма; 7. принадлежность ЧССР к мировой социалистической системе, проводимый на практике интернационализм, применение всеобщих закономерностей при построении социализма; 8. проникновение социалистического в национальное и национальное в социалистическое.

Обе мировые тенденции в национальном вопросе проявляются в отношениях чешской и словацкой наций в условиях социализма по-другому чем в условиях капитализма. Сближение является условием развития, развитие является условием сближения. Только в условиях социализма наполнился смысл существования чехословацкого государства.

Важные данные о состоянии уравнивания классовой и социальной структуры чешского и словацкого народов дают итоги перечисления населения с 1970 г. Решение национального вопроса на практике в ЧССР дало возможность также успешно преодолеть одну из самых тяжелых болезней, которую оставил после себя капитализм — национализм. В понимании национализма существуют между буржуазными и марксистскими социологами принципиальные различия. Когда-то существовал у нас национализм в чешской, словацкой, немецкой, польской, венгерской, антиеврейской, антисоветской, расистской, клерикальной, фашистской формах, как национализм большинства и меньшинства и т. д. Дело касалось системы идей, понятий, принципов, идеологии и политики, которые выражали интересы правящей буржуазии.

Наш опыт после 1948 г. показывает, что национальное сознание может существовать без национализма, что национализм на самом деле представляет болезненное состояние национального сознания. В процессе построения социализма формировалось новое содержание национального сознания трудящихся масс. Это подтверждает также исследование общественного мнения, проведенное особенно после 1970 г.

Национальный вопрос у нас не существует. Но существуют национальные отношения. Мы их систематично совершенствуем. Одним из средств этого было также конституирование чехословацкой социалистической федерации и также принятие закона конституции № 144/68 Сб. о положении национальностей в ЧССР.

Summary

Zvara J.: The Slovak and the Czech Nation-Socialist Nations

We distinguish nations into capitalist and socialist nations, or those of the so-called transient type. In socialist Czechoslovakia, the Czech and the Slovak nation and four national minorities have gradually developed into *socialist* nations. Under the conditions of bourgeois Czechoslovakia, there existed, besides the Slovak question, also the Czech, the Czechoslovak and the minority questions. The national question manifested itself as inequality and class antagonism within each of the nations and minorities; as antagonism between the Czech and the Slovak nation and the minorities; as antagonistic relations to neighbouring nations and states; as Czechoslovakia's dependence upon imperialist groupings; as a reflection of these conditions in the national consciousness of the population (predominance of bourgeois nationalism), as well as in the policy of individual classes and political parties.

The solution of all the mentioned "questions" — i. e. the Czech, the Slovak, the Czechoslovak, as well as the national-minority question — could be reached only thanks to the decisive factor: the fact that, after 1945, and particularly in 1948, the working class led by the Marxist-Leninist Party fought its way to the head of the Czech and the Slovak nation. Here, the liberation by the Soviet army, the national and the socialist revolution, the rise of the world socialist system and the transition to building up socialism were of basic importance.

The following factors played a decisive role in the transformation of the Slovak and the Czech nation into *socialist nations*: 1. the existence of the dictatorship of the proletariat; 2. the liquidation of the bourgeoisie as a class; 3. the policy of the socialist *development and rapprochement* of the Czech and the Slovak nation and the national minorities; the policy of a *factual solution*, i. e. of equalizing and eliminating the existing political, economic, social, cultural, etc. differences between the Czech nation and the Slovak nation; 5. the policy of developing the Slovaks' national sovereignty and, simultaneously, the state unity of the Czechoslovak Socialist Republic; 6. the patient overcoming of nationalism and the education of working people in the spirit of socialist internationalism and patriotism;

7. the appurtenance of the Czechoslovak Socialist Republic to the world socialist system, internationalism in practice, the application of general laws in building up socialism; 8. the fact that the socialist has permeated through the national, and vice versa.

Under the conditions of socialism, both the world tendencies concerning the national question manifest themselves in the relations between the Czech and the Slovak nation differently than under the conditions of capitalism. *Rapprochement is a condition of development, development is a condition of rapprochement*. It is only under the conditions of socialism that the existence of the Czechoslovak state has sense.

Significant data concerning the state of equalizing the class and social structures of the Czech and the Slovak nation are supplied by the results of the 1970 census. In the Czechoslovak Socialist Republic, the practical solution of the national question has made it possible successfully to overcome one of the most serious social diseases left to us by capitalism — i. e. *nationalism*. There are fundamental differences in the conceptions of nationalism worked out by bourgeois and Marxist sociologists. In this country, nationalism once existed in the Czech, Slovak, German, Polish, Hungarian, anti-Semitic, anti-soviet, racist, clerical and fascist forms, as nationalism of the majority and of the minority, etc. It was a system of ideas, concepts, principles, slogans, an ideology and a policy expressing the interests of the ruling bourgeoisie.

The experience we have gained since 1948 testifies to the fact that national consciousness may exist without *nationalism* — that, in fact, nationalism represents a pathological state of national consciousness. In the process of building up socialism, the national consciousness of the working masses has been supplied with a new content. This was confirmed also by public-opinion surveys carried out especially after 1970.

In the Czechoslovak Socialist Republic, the national question has ceased to exist. There exist, however, national relations. These are being systematically improved. One of the means to this end was the constitution of the *Czechoslovak socialist federation*, as well as the passing of the Constitutional Bill No. 144/68 concerning the position of national minorities in Czechoslovakia.